

Lukuja-sarjassa kirjallisuuden ystävät ja ammattilaiset kertovat lukuelämyksistään. Emeritaprofessori Raili Elovaara kirjoittaa, kuinka hän jäi koukuun K. A. Tavaststjernan lyrikkaan.

Raili Elovaara

Koukussa Tavaststjernan runoon

Jäin hiljattain koukuun K. A. Tavaststjernan runoon ”Du var mig mera nära”. Se sisältyy runoilijan esikoiskokoelmaan *För morgonbris* vuodelta 1883, jolloin hänellä oli ikää 23 vuotta. Miellyn runoon, koska se on taitavasti tehty ja samalla syvälinen sillä tavoin, että ajattelu kehkeytyy runosta ja elää siinä. Tämantapaista on se aaterunous, jonka T. S. Eliot hyväksyy. Koska kyseessä on ajallisesti niinkin etäinen kirjailija kuin Tavaststjerna, joka lisäksi kirjoitti toisella kotimaisella kielellämme, esittelen tilaisuuden nyt tarjouduttua hänen runojaan nykylukijoillemme.

En käy toistamaan, mitä olen kirjoittanut edellä mainitusta runosta muualla (Elovaara 2005, 73–74), vaan kiinnitän seuraavassa huomiota muutamaan muuhun piirteeseen, joita esiintyy myös Tavaststjernan toisissa runoissa. Rajoitun 50 runon osastoon, jolle esikoiskokoelmassa on annettu otsikko ”Fragment af en kärleksdröm”. Näissä runoissa on tavallista, että puhuja puhuttelee rakastettuaan, joka on poissa. Useat runot rakentuvat siis apostrofin varaan, joka on antiikin retoriikasta peräisin oleva figura.

Rakastetusta saamme tietää vain runon puhujan kautta. Hän on kohdittain samanlainen kuin se, jota kertomakirjallisuuden poetiikassa on totuttu kutsumaan epäluotettavaksi kertojaksi. Tavaststjernan puhuja esittää totena asioita, joita ei voi tietää, tai on osallisena tapahtumassa, josta raportoi. Samanlainen on tilanne Proustin romaanisarjassa *Kadonnutta aikaa etsimässä*. Tässä saamme tietää Albertinesta ja muista Marcelin ihastuksista vain romaanin kertojan kautta, joka on romaanin päähenkilö Marcel. Seuraava Tavaststjernan runo on kuin lyhennelmä Proustin romaanisarjan perustilanteesta. Kummankin kirjailijan miespuolisella asioiden esittäjällä elämän tuntu ja todellisuus rakentuvat äidistä ja rakastetusta niin, että nämä peilautuvat vastavuoroisesti. Tavaststjerna aloittaa runonsa esittelemällä asian filosofisena ongelmana varttuneen puhujan suulla:

Här sitter jag sent i natten
och söker att tyda ett:
om du, eller om min moder
mig livets verklighet gett.

I täckaste barnagriller
gå tankarna kring din bädd,
o, lät dem dröja omkring dig,
de störa ej, var ej rädd!

De vilja blott måla i drömmen
en yngling med bleka drag
och lyssna i andlös spänning,
om han ökat ditt hjertas slag.

Ensimmäisen säkeistön ”du” viittaa rakastettuun, mutta toisen ja kolmannen säkeistön kohdalla jää miettimään, viittaako ”du” myös äitiin vai onko niin, että puhuja vain mieltää itsensä pienokaisena suhteessa rakastettuunsa. Kummassakin tapauksessa säkeistöjen kuvaemat toistavat lapsena koetun muistijälkiä. Runon loppu sanoo vähällä paljon kuten Tavaststjernalla usein.

Puhuttelu on erikoislaatuinen toiminta. Siinäkin tapauksessa että puhuteltu kuuluu peruuttamattomasti menneisyyteen, puhuttelussa hän on läsnä ja nykyisyyttä, kuten Jonathan Culler on osoittanut (1981, 149–154). Runo ”Du var mig mera nära” koostuu neljästä virkkeestä, joiden aikamuoto on imperfekti, mutta puhuttelu aiheuttaa sen, että virkkeiden subjekti on siitä huolimatta nykyisyyttä. Kaksijakoinen on myös osaston päättävä runo ”Långsamt som qvällskyn mister sin purpur”. Runon lopussa puhuja toteaa: ”[–] / skall jag dig glömma, du, som gaf purpur, / vårbris och toner åt lifvet engång!” Puhuteltuna menneiden tekojen subjekti on tässäkin nykyisyyttä. Jean Sibelius ja R. F. Willebrand ovat tulkinneet viimeksi mainittua runoa yksinlauluissaan, joita esitetään usein hautajaisissa. Tämä on otollinen tilanne poissaolevan palauttamiseksi nykyhetkeen, mikä reaaliajassa on mahdotonta mutta puhuttelussa mahdollista.

Puhuttelun omituisimpia toteutuksia sellaisen lukijan mielestä, joka ei tunne lyriikan perinteitä, on kasvin tai elottoman puhuttelu. Puhuttelemalla kuihtunutta kukkaa Tavaststjernan runon puhuja sieluttaa sen samalla, kun hän konstituoitui itsensä runoilijana, jos ei suorastaan salassa olevan näkijänä. Viimeksi mainitusta kielivät ”Vissnade blomma, du bleka” -runon loppusäkeet: ”mer än en evighet ger / doldt i din bladkrans jag ser.” Runoa halkoo arkitoden ja fiktion välinen juopa, ja siitä käsin puhuja kehitelee myös monet viehkeät runofantasiaansa. Niillä hän virittelee kuvitteellisen yhteyden rakastettuunsa ja/tai saa yliotteen sosiaalisesta syrjäytyneisyydestään. Seuraavassa on esimerkki siitä, miten puhuja työstää suruaan ja samalla toteuttaa itseään runoilijana:

Dag efter dag
stummare blir min bön,
stummare, mera skön
slag efter slag.

År efter år
sucken blir mera tyst,
tiden från smärtan kyst
tår efter tår.

Gång efter gång
hjärtat, som gaf, blott gaf,
tolkas i väljud af
sång efter sång.

”Sydän, joka antoi, vain antoi” vihjaa, ettei sydän saanut vastaanottaa mitään. Se, mikä toiveena menetettiin, voittiin lauluna eli runona. Osaston puolella välissä sanotaan selvin sanoin, että puhuja on saanut rukkaset, ja tätä kokemusta tilittää moni runo. Syytä epäonnistumiseen ei sanota suoraan. Sitä voi vain arvailla eri runojen perusteella. Osaston pitkä johdantoruno tukee tulkintaa, jonka mukaan puhuja on ollut oman mielikuvituksensa uhri.

Toisin kuin valtaosa osaston runoista, johdantoruno ei rakennu apostrofin varaan. Se on kertovaa runoa, joka sekkin on Tavaststjernan taitolaji. Osastossa on kolme kertovaa runoa, jotka voi luokitella balladeiksi. Niistä kaksi sisältää apostrofisuutta, joskaan toinen ei välttämättä poissa olevan puhuttelua. Jonathan Culler erottaa runoudessa kaksi päävoimaa, apostrofisuuden ja kertovuuden (ibid.), ja tämä jaottelu voidaan tehdä myös Tavaststjernan esikoiskokoelmassa.

Toisin kuin postmoderneista balladeista, Tavaststjernan balladeista voi vaivatta abstrahoida tarinan. Kaikki kolme balladia muuntelevat puhujan kohtaloa. Allegorisista kuvista ja allegorisesta tapahtumakulusta tiivistyy viimeisessä balladissa ”Kom icke för nära till tjärnens brädd” opetus, jonka mukaan houkutuksista huolimatta nuoruuden rakkaudesta on pysyttävä loitolla. Joka toisin toimii, on kuoleman oma.

Lähteet

CULLER, JONATHAN 1981: *The Pursuit of Signs: Semiotics, Literature, Deconstruction*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

ELOVAARA, RAILI 2005: Runot Väinö Raition säveltäjäkuvassa. *Musiikki* 4/2005, s. 69–83.

TAVASTSTJERNA, K. A. 1883: *För morgonbris*. Helsingfors: P. H. Beijer.